

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 451

Finanse publiczne



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Małgorzata Myszowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)



© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-319
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-618-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Tomasz Banasik, Katarzyna Brzozowska-Rup: Metodologiczne aspekty oceny oddziaływania OFE na rozwój gospodarczy w Polsce / Methodological aspects of assessment of Pension Funds influence on the economic development of Poland	11
Krzysztof Berbeka: Polityka klimatyczna w warunkach kryzysu finansowego / The climate policy in the conditions of financial crisis	27
Marcin Brycz: ATP-pension fund's investments and consumption in Sweden 1961–1994. Past example, but problem still not resolved / Inwestycje funduszy emerytalnych ATP a konsumpcja w Szwecji (1961–1994). Miniony przypadek, lecz problem wciąż aktualny	40
Agnieszka Deresz, Marian Podstawka: Zróżnicowanie obciążeń fiskalnych dochodów osób fizycznych w Polsce / Differentiation of tax burden on individual taxpayers in Poland.....	52
Marek Dylewski: Instrumenty stabilizowania długoterminowej równowagi finansowej JST / Instruments for stabilizing the long-term financial balance of LGU	64
Beata Zofia Filipiak: Dylematy pomiaru potencjału finansowego jednostek samorządu terytorialnego – dobór czynników i ich pomiar / Dilemmas of measuring the potential financial – selection of factors and their measurement	75
Mateusz Folwarski: Czynniki wpływające na rozwój sieci bankomatów w krajach Europy Środkowej / Factors affecting the development of the ATM network in Central Europe	89
Maria Magdalena Golec: Zmiany regulacyjne w sektorze Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych i ich ocena / Regulatory changes in the cooperative savings and credit unions and their evaluation	99
Marcin Gospodarowicz: Efektywność wspierania rozwoju przedsiębiorczości ze środków UE w gminach na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2007–2013 / Efficiency of entrepreneurship support from EU funds in rural communes in Poland (2007–2013).....	110
Gabriela Gurgul: Kierunki kreacji marki i zmiany w zarządzaniu produktami bankowymi wobec tła gospodarczo-politycznego oraz oczekiwań klientów detalicznych / Directions of brand creation and changes in managing banking products (against an economic and political background and expectations of retail customers)	122

Mariusz Hamulczuk, Marcin Idzik: Zgodność i predyktywność testów koniunktury bankowej z koniunkturą ogólnogospodarczą / Compliance and forecasting of the surveys of the banking situation with the overall economic situation.....	134
Aneta Kargol-Wasiluk, Adam Wyszowski: Preferencje podatkowe wspierające działalność B + R w ramach podatków dochodowych w Polsce i w Wielkiej Brytanii / Tax incentives supporting R&D activities in Poland and in the United Kingdom.....	145
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym / Determinants of banks' net interest margins in Poland.....	162
Julitta Koćwin: Sytuacja konsumenta na rynku szarej bankowości / The consumer situation on the informal banking market	175
Magdalena Kogut-Jaworska: Pomoc publiczna i jej szczególne znaczenie w systemie wsparcia publicznego w Polsce / Public aid and its particular role in the system of state aid in Poland	187
Agnieszka Kristof: Skarb Państwa w roli właściciela przedsiębiorstw / State treasury as the owner of companies.....	198
Justyna Kujawska: Wpływ struktury finansowania na wyniki funkcjonowania systemów opieki zdrowotnej w krajach Unii Europejskiej / The impact of financing structure on the healthcare systems outcomes in the European Union countries.....	207
Elwira Leśna-Wierszolicz: IKE i IKZE jako dobrowolne formy gromadzenia oszczędności emerytalnych / Individual retirement accounts and individual retirement security accounts as voluntary forms of pension savings	219
Marta Maier: System zabezpieczenia emerytalnego a starzenie się społeczeństwa w Polsce / Pension security system and aging society in Poland	230
Dariusz Malinowski, Marcin Krawczyk: Oddziaływanie ekspansji fiskalnej wspomaganej przez monetarną na produkcję – ujęcie teoretyczne i na przykładzie wybranych gospodarek / The impact of money accommodated fiscal expansion on production – theory and experience of selected countries.....	240
Paweł Marszałek: Disintermediation of banks – causes and consequences / Dezintermediacja banków – przyczyny i konsekwencje	256
Małgorzata Mazurek-Chwiejczak: Wydajny fiskalnie system podatkowy – w poszukiwaniu modelowych rozwiązań / The fiscally efficient tax system – in search of model solutions	268
Dominika Mierzwa, Ewa Błaszke: Źródła finansowania zewnętrznego jednostek samorządu terytorialnego na przykładzie miasta Wrocławia / The sources of external funding of local government entities on the example of the city of Wrocław	280

Elżbieta Izabela Misiewicz: Zmiany przepisów o jednym procencie należnego podatku dochodowego od osób fizycznych a zachowanie podatników / Changes in one percent of the tax regulations and tax-payers behaviour...	291
Monika Pasternak-Malicka: Funkcja fiskalna podatku od towarów i usług a znieczulenie podatkowe / Tax illusion and its impact on the fiscal function of the taxation of goods and services	301
Jacek Pera: Ocena wpływu zadłużenia zagranicznego na ryzyko kredytowe Polski w modelu roszczeń warunkowych / Impact of foreign debt on Polish credit risk in the model of contingent claims approach	314
Elwira Pindyk: Wpływ zmiany systemu opodatkowania nieruchomości od osób fizycznych na budżet gminy / Impact of changes in taxation of real estates of individuals on district's budget.....	329
Piotr Podsiadło: Pomoc publiczna w formie gwarancji – analiza jakościowa i ilościowa z perspektywy polityki fiskalnej / State aid in the form of guarantees – qualitative and quantitative analysis from the perspective of fiscal policy.....	347
Magdalena Rękas: Ulgi na dzieci jako instrument polityki rodzinnej a niska dzietność w Polsce / Relief for children as an instrument of family policy and low fertility in Poland	360
Katarzyna Rola: Wpływ podatku akcyzowego na konsumpcję alkoholi / Impact of excise tax on alcohol products consumption	374
Alicja Sekuła, Roman Fandrejewski: Naruszenie dyscypliny finansów publicznych w zakresie wykorzystania subwencji ogólnej / The violation of public finance discipline with respect to the use of general grant	385
Tomasz Sobczak: Rola krajowych oszczędności w poglądach wybranych ekonomistów Polski międzywojennej / The role of domestic savings in views of chosen economists of interwar-Poland.....	398
Błażej Socha: Działalność innowacyjna a wyniki finansowe przedsiębiorstw / Innovation and financial performance	411
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałazka: Aktywność inwestycyjna mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w województwie lubelskim / Investment activity of micro-, small and medium-sized enterprises in the region of Lublin	420
Michał Sosnowski: Transfer pricing issues in taxation of related entities / Problematyka cen transferowych w opodatkowaniu podmiotów powiązanych.....	431
Wacława Starzyńska: Metody statystyczne w analizie rynku zamówień publicznych / Statistical methods in analysis of public procurements	448
Małgorzata Szczepaniak: Nierównowaga finansów publicznych w Polsce na tle krajów Europy Środkowo-Wschodniej i UE 28 / Conditions of public finances' imbalance in Poland compared to the countries of Central and Eastern Europe and all European countries (EU 28).....	457

Joanna Śmiechowicz, Paulina Kozak: Diagnoza skutków polityki podatkowej gmin w Polsce w latach 2003–2015 / The issue of maximization of own revenue potential and the tax policy of municipalities in Poland in the years 2003–2015	468
Tomasz Śmietanka: Gospodarka finansowa gmin Grójec, Kozenice, Szydłowiec w latach 2003–2016 jako czynnik rozwoju lokalnego / Financial economy of the communes Kozenice, Grójec, Szydłowiec in the years 2003–2016 as a factor of sustainability development at the local level	479
Anna Świrska: Skuteczność mechanizmu subwencjonowania w wyrównywaniu sytuacji dochodowej gmin / Effectiveness of the subsidizing mechanism in equalizing the income situation of municipalities.....	497
Malgorzata Twarowska: Wpływ dodatkowego opodatkowania sektora finansowego na napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich w krajach UE / Impact of additional financial sector taxation on the Foreign Direct Investment inflow in the EU countries	509
Maciej Woźniak, Robert Lisowski: Ocena związku preferencji podatkowych z poziomem inwestycji przedsiębiorstw w Polsce / Evaluation of relationship between fiscal instruments and investments of companies in Poland	520
Mariusz Zieliński: Klienci i pracownicy jako beneficjenci działań CSR w sektorze bankowym w Polsce / Customers and employees as recipients of CSR activities in the banking sector in Poland	533
Arkadiusz Żabiński, Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Fiskalne uwarunkowania budowy systemu podatkowego w wybranych krajach / Fiscal stimulants of creation of tax system in chosen countries	543

Wstęp

Publikacja *Finanse publiczne* została wydana w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Poszczególne jej części stanowią dorobek pracowników naukowych najbardziej liczących się w Polsce ośrodków naukowych. Przedstawione opracowania odnoszą się do całego spektrum problemów naukowo-badawczych związanych z finansami publicznymi i polityką fiskalną. Poszczególni autorzy prezentują wyniki swoich badań teoretycznych i empirycznych w zakresie zarządzania dochodami i wydatkami budżetu centralnego oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego, w kontekście zarówno reformy finansów publicznych, reformy systemu emerytalnego, pomocy publicznej, jak i teoretycznych podstaw realizacji wyznaczonych celów przez narzędzia polityki fiskalnej.

Niniejsza publikacja jest adresowana do środowisk naukowych i studentów wyższych uczelni oraz osób, które w praktyce gospodarczej mają styczność ze stroną dochodową lub wydatkową polityki fiskalnej.

Poszczególne fragmenty książki były recenzowane przez profesorów uniwersytetów, w większości kierowników katedr finansów, katedr ekonomii oraz polityki ekonomicznej, którym chciałbym podziękować za rzetelne recenzje. Składam również wyrazy uznania pracownikom Katedry Ekonomii i Polityki Ekonomicznej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz pracownikom Wydawnictwa za wiele wysiłku i zaangażowanie, dzięki któremu powstała ta publikacja.

Mam głębokie przekonanie, że książka *Finanse publiczne*, którą oddajemy w Państwa ręce, będzie inspiracją do dalszych badań i dociekań naukowych oraz do powstania równie inspirujących opracowań w przyszłości.

Jerzy Sokołowski

Beata Zofia Filipiak

Uniwersytet Szczeciński
e-mail: bfilipiak@wneiz.pl

**DYLEMATY POMIARU
POTENCJAŁU FINANSOWEGO
JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO –
DOBÓR CZYNNIKÓW I ICH POMIAR**

**DILEMMAS OF MEASURING
THE POTENTIAL FINANCIAL –
SELECTION OF FACTORS
AND THEIR MEASUREMENT**

DOI: 10.15611/pn.2016.451.06

Streszczenie: W artykule podjęto problem pomiaru potencjału finansowego JST. Omówiono w nim podstawowe dylematy związane z doбором czynników służących do pomiaru potencjału finansowego oraz zaprezentowano dylematy związane z pomiarem potencjału. Celem artykułu jest podjęcie dyskusji nad istotą potencjału finansowego JST w kontekście dylematów doboru czynników do pomiaru i prawidłowości jego prowadzenia. Artykuł ma charakter teoretyczny i poglądowy.

Słowa kluczowe: finanse, samorząd terytorialny, potencjał finansowy.

Summary: The article discusses the problem of measuring financial potential. It discusses the basic dilemmas associated with the choice of the factors used to measure the potential financial and presented the dilemmas associated with the measurement of potential. The aim of this article is the discussion on the essence of the potential financial dilemmas in the context of selection factors to measure and regularity of his conduct. The article is theoretical and comparative.

Keywords: Finance, local government, the financial potential.

1. Wstęp

Rozwój społeczno-gospodarczy stanowi centrum zainteresowania zarówno społeczeństwa, jak i polityków oraz badaczy. Istnieje wiele powodów tego zaintereso-

wania¹, ale niewątpliwie najistotniejsze są kwestie wzrostu jakości życia (argument społeczny), a także dokonywanie porównań zmian w poziomie rozwoju związane z kadencyjnością władzy (czynnik polityczny). Rozwój społeczno-gospodarczy nie byłby możliwy bez zasobów finansowych, to one stanowią o możliwościach jego przyspieszenia czy też wroście jakościowym. Poziom zasobów finansowych jest determinowany przez wiele czynników. W celu ich zdiagnozowania stosuje się różne metody, ale również prowadzi się politykę aktywnego lub też pasywnego oddziaływania na ich poziom².

Coraz istotniejszy w kształtowaniu zasobów finansowych staje się nie tylko ich pomiar, lecz także określenie wpływu, jaki wywierają one na rozwój społeczności lokalnej czy też regionu. Zasoby finansowe stanowią ważny czynnik decydujący o potencjale rozwojowym jednostki samorządu terytorialnego (JST).

Określenie czynników kształtujących zasoby finansowe jest związane z ustaleniem czynników kształtujących potencjał finansowy. Tradycyjne mierniki rozwoju gospodarczego nie są w stanie określić faktycznego rozwoju, nie są w stanie wskazać na powiązania między czynnikami determinującymi potencjał finansowy a czynnikami rozwoju społeczno-gospodarczego [Kubiczek 2014, s. 40]. Obserwując wiele wad mierników czy też wskaźników³ opartych na rzeczowej sferze gospodarki, zaczęto poszukiwać wskaźników odzwierciedlających jakościowe aspekty dobrobytu oraz pozwalających ustalić zależności między zasobami finansowymi a kształtowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednak dotąd nie wypracowano wspólnej metodyki konstruowania mierników, mimo że wariantów miar jest coraz więcej i są one coraz bardziej kompleksowe.

Celem artykułu jest podjęcie dyskusji nad istotą potencjału finansowego JST w kontekście dylematów doboru czynników do pomiaru i prawidłowości jego prowadzenia. Artykuł ma charakter teoretyczno-metodyczny i poglądowy. Przeprowadzono w nim wstępną dyskusję nad istniejącymi dylematami: teoretycznymi, definicyjnymi czy związanymi z pomiarem, w obszarze badań związanych z potencjałem JST.

2. Istota potencjału finansowego

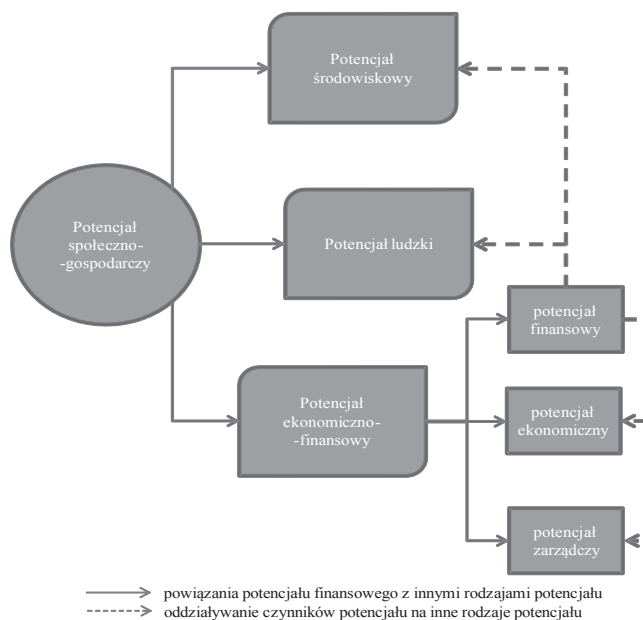
W literaturze przedmiotu oraz w prowadzonych badaniach na rzecz praktyki gospodarczej i samorządowej można znaleźć liczne przykłady rozważań, których celem jest podejście kontekstowe do definiowania pojęcia „potencjał” [Owsiak 2000; Rothbard 2011; Filipiak, Tarczyńska-Łuniewska 2016a]. Potencjał JST jest definiowany

¹ Zobacz: [Meadows i in. 1973; Peacock i in. 1988; Swianiewicz 1989; Domański 2001; Noga 1996; Parysek (red.) 2004; Talberth i in.; Nermend, Tarczyńska-Łuniewska 2013; Kubiczek 2014].

² Więcej na ten temat w: [Brol (red.) 2004; Wankiewicz 2009].

³ Miernik mierzy dane zjawisko lub cechę zjawiska, wskaźnik wyraża wzajemny stosunek dwóch kategorii ekonomicznych.

w ujęciu zasobowo-czynnikowym i należy rozumieć przez to pojęcie zespół posiadanych zasobów (rzeczowych, środowiskowych i ludzkich) oraz wiedzę i kompetencje (możliwości i umiejętności ich wykorzystania oraz kreowania w przyszłości). Potencjał JST nie jest kategorią wyizolowaną, na jego poziom mają wpływ czynniki zewnętrzne, w szczególności otoczenie makro- i mikroekonomiczne oraz czynniki środowiskowe (rozumiane jako czynnik stymulujący zrównoważony rozwój) [Filipiak, Tarczyńska-Łuniewska 2016a, s. 14]. Jedno z podejść definiuje potencjał JST jako syntezę różnych potencjałów cząstkowych, które stanowią o jego specyfice, przewadze i zdolnościach do rozwoju [Postuła 2013]. Można zatem wymienić potencjał ekonomiczny, potencjał gospodarczy oraz potencjał społeczno-gospodarczy. Są to pojęcia bliskoznaczne, między którymi trudno przeprowadzić konkretną linię demarkacyjną. W praktyce samorządowej często poszukując odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki determinują rozwój, wskazuje się na potencjał społeczno-gospodarczy, który opiera się na podstawowych trzech składowych potencjałach (środowiskowy, ludzki i ekonomiczno-finansowy), zmieniających się w czasie, w których czynnikiem stymulującym zmiany we wskazanych rodzajach składowych potencjału społeczno-gospodarczego jest potencjał finansowy⁴. Wzajemne interakcje pozwalające ustalić pozycję potencjału finansowego zaprezentowano na rys. 1.



Rys. 1. Pozycja potencjału finansowego w kształtowaniu potencjału społeczno-gospodarczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Filipiak, Tarczyńska-Łuniewska 2016a, s. 18].

⁴ Zobacz: [Markowski 2011; Filipiak, Tarczyńska-Łuniewska 2016a].

Szczególnym składnikiem potencjału ekonomiczno-finansowego jest potencjał finansowy, który oddziałuje w teraźniejszości, a także ma wpływ na przyszłe kształtowanie się potencjału środowiskowego, ludzkiego oraz kształt składowych potencjału ekonomiczno-finansowego. Pojęcie to jest słabo w literaturze przedmiotu strukturalizowane, ale prowadzone badania pozwalają wskazać, że jest ono rozumiane jako własny potencjał dochodowy, potencjał inwestycyjny czy też potencjał rozwojowy [Szpak 2001; Miszczuk 2004; Mackiewicz i in. 2006; Wosiek 2013]. Istniejąca w literaturze definicja, łącząca wskazane pojęcia, uwzględnia podejście zasobowe oraz jednocześnie czynnik czasu i przestrzeń, w której zachodzą procesy. Podejście to definiuje potencjał finansowy jako istniejące zasoby finansowe (kapitał, wiarygodność, gotówka w kasie i na rachunku bankowym), potencjalne aktywne możliwości oddziaływania na wzrost zasobów finansowych przez aktywną politykę prowadzoną przez władze samorządowe (np. politykę dochodową czy wydatkową pobudzającą przedsiębiorczość) oraz przez możliwości pasywnego kreowania zasobów finansowych (np. potencjalne możliwości zaciągania zobowiązań dłużnych i zobowiązań niezaliczanych do długu) [Filipiak, Tarczyńska-Luniewska 2016a, s. 19].

3. Grupy czynników kreujące potencjał finansowy – podstawowe dylematy kwalifikacji czynników

Zaprezentowana definicja potencjału finansowego uwypukla grupy czynników go kreujących. Można zatem wskazać, że potencjał finansowy tworzą:

- zasoby finansowe będące aktualnie w dyspozycji JST,
- polityka aktywnego kreowania zasobów finansowych,
- polityka pasywnego kreowania zasobów finansowych.

Należy podkreślić, że podział na trzy grupy czynników kreujących potencjał finansowy został podyktowany dość często podnoszonym w literaturze przedmiotu podejściem do stymulowania rozwoju, które zostało zaprezentowane przez A. Sztandę i R. Broła⁵. Zaprezentowany podział na czynniki kreujące potencjał dochodowy również odpowiada aktualnej koncepcji dotyczącej kształtowania zasobów finansowych i polityki wydatkowej⁶.

Z punktu widzenia kształtowania potencjału finansowego ważne jest ustalenie oddziaływania pozostałych czynników potencjału JST, z którymi może być on skorelowany (badanie z wykorzystaniem współczynnika korelacji). Istniejące badania empiryczne⁷ wskazują na co najmniej kilka czynników silnie skorelowanych z czynnikami tworzącymi potencjał finansowy. Przedstawiono je w tab. 1.

⁵ Podejście to zostało zaprezentowane w: [Brol (red.) 2004, s. 128 i n.].

⁶ W literaturze przedmiotu podejścia te omawiane są w szczególności w: [Surówka 2013, s. 33; Czempas 2013, s. 50; Dylewski 2014, s. 69; Poniatowicz 2014, s. 33; Dylewski 2015, s. 25].

⁷ Wskazują na to badania opisane w: [Jerczyński 1971; Mackiewicz i in. 2006; Krakowiak-Bal 2006; Kopyściański, Rólczyński 2013; Markowski 2011; Skowron 2012].

We wskazanej tabeli zaprezentowano wybrane, najważniejsze czynniki, które mogą mieć istotny wpływ na kształtowanie potencjału finansowego danej JST. Ze-stawienie to wymaga wyjaśnień i sformułowania trzech podstawowych dylematów: pierwsza kwestia to sama budowa wskaźnika/miernika⁸ (pytanie, jak w sposób optymalny i obiektywny wyrazić miernik/wskaźnik), drugi dylemat stanowi przedstawiony wybór wskaźników, trzeci dylemat to pytanie, czy wskazane czynniki stanowią stymulantę, czy destymulantę potencjału finansowego? Rozwiązanie wskazanych dylematów nie jest proste, ale zawsze należy mieć na uwadze kwestię, że organy samorządowe prowadzą określoną politykę wyznaczoną ramami tzw. umowy społecznej⁹, a także prowadzą tę politykę w konkretnych warunkach społeczno-gospodarczych.

Budowa wskaźników/mierników wymaga zarówno dyskusji, jak i wyjaśnienia. Dostępne statystyki pozwalają na zgromadzenie danych opisujących bieżące zasoby finansowe, takie jak: dochody własne, dochody bieżące, dochody majątkowe, poziom środków UE, nadwyżka budżetu bieżącego lub deficyt budżetu bieżącego), pozostałe środki bezzwrotne, nadwyżka (lub deficyt) budżetowy. Są to wielkości zarówno występujące w układzie budżetu, jak i prezentowane w różnego rodzaju sprawozdaniach.

Oczywiście można je przyjąć jako mierniki do celu obliczenia potencjału finansowego, będą również obrazować wskaźnik bieżących zasobów finansowych (pierwsza grupa wskazana na rys. 1). Jednakże już na samym początku dokonywania obliczeń dane te nie do końca będą obrazowały realny stan rzeczy. Mierniki te powinny zostać odniesione do liczby mieszkańców danego terytorium. Pozwoli to na lepszą pod względem jakościowym charakterystykę opisywanej sytuacji danej JST. Przykładowo gmina o określonych dochodach bieżących ma znaczny odsetek bezrobotnych. Konstruując wskaźnik, urealniamy sytuację, gdyż jedynie wąskie grono mieszkańców przyczynia się do realizacji określonego poziomu dochodów budżetowych. Umożliwia również dokonanie porównań sytuacji finansowej z innymi JST. To samo podejście powinno obowiązywać również w określaniu wskaźnika polityki aktywnego kreowania zasobów finansowych. Wskazane w tab. 1 mierniki: polityki dochodowej, polityki wydatkowej, udzielonej pomocy publicznej, udzielonych ulg i umorzeń, mierzone są wielkościami względnymi (przyrostem) i powinny, aby ustalić wymierny efekt ich oddziaływania, być również ze wskazanych powyżej względów odniesione do liczby mieszkańców danego terytorium.

Odmienne podejście należy zastosować w odniesieniu do wskaźnika polityki pasywnego kreowania zasobów finansowych. Charakter i istota samorządowego długu publicznego wskazują na konieczność rozpatrywania możliwości zaciągania zobowiązań dłużnych, mierzonych indywidualnym wskaźnikiem zadłużenia

⁸ Możliwe jest zastosowanie albo miernika, albo wskaźnika.

⁹ Problem konstruowania tzw. umowy społecznej porusza laureat Nagrody Nobla z 2001 r. J.E. Stiglitz.

Tabela 1. Czynniki kreujące potencjał finansowy JST

Potencjał finansowy JST						
bieżące zasoby finansowe				polityka aktywnego kreowania zasobów finansowych		
Grupy czynników (zmiennych)		stymulanta	destymulanta	Grupy czynników (zmiennych)		destymulanta
G.1	dochody własne	wzrost – (S)	spadek (D)	G.1	polityka dochodowa, mierzona przyrostem dochodów własnych	(S) -----
G.2	dochody bieżące	wzrost – (S)	spadek (D)	G.2	polityka wydatkowa, mierzona przyrostem wydatków inwestycyjnych	(S) – w zależności od celu (D) – w sytuacji przeinwestowania
G.3	dochody majątkowe	mogą stanowić jednocześnie stymulantę i destymulantę w zależności od podjętych decyzji organów JST (S)/(D)		G.3	polityka wydatkowa, mierzona przyrostem wydatków dokonanych ze środków UE i pozostałych bezzwrotnych	(S) – w zależności od celu (D) – w sytuacji przeinwestowania
G.4	środki UE	mogą stanowić jednocześnie stymulantę i destymulantę w zależności od celu i sposobu wykorzystania przedsięwzięcia współfinansowanego ze środków UE		G.4	poziom (wartość) udzielonej przez JST pomocy publicznej	(S) – w zależności od celu (D) – jeżeli cel na który została udzielona, nie został zrealizowany
G.5	pozostałe środki bezzwrotne	mogą stanowić jednocześnie stymulantę i destymulantę w zależności od celu i sposobu wykorzystania przedsięwzięcia współfinansowanego ze środków		G.5	ulgi, umorzenia, itp.	(S) – w zależności od celu (D) – jeżeli cel na który została udzielona, nie został zrealizowany
G.6	nadwyżka budżetu bieżącego	(S)	-----	G.6	inne (np. specyficzne cechy dla danej JST)	(S) (D)
G.7	nadwyżka budżetowa	(S)	-----			
G.8	inne (np. specyficzne cechy dla danej JST)	(S)	(D)			

Źródło: opracowanie własne.

polityka pasywnego kreowania zasobów finansowych				Oddziaływanie posiadanego potencjału finansowego na inne (istotne) czynniki kwalifikowane do pozostałych rodzajów potencjału JST		
Grupy czynników (zmiennych)		stymulanta	destymulanta	Grupy czynników (zmiennych)		stymulanta/ destymulanta
G.1	możliwości zaciągania zobowiązań dłużnych	(S) – w zależności od celu	(D) – w zależności od celu i zmian warunków ekonomicznych	G.1	rynek pracy (np. pracujący ogółem na 1 tys. mieszkańców)	wzrost (S)/ spadek (D)
G.2	możliwości zaciągania zobowiązań niezaliczanych do długu	(S) – w zależności od celu i potencjalnej kwalifikacji instrumentu finansowego	(D) – w zależności od celu i zmian warunków ekonomicznych oraz potencjalnej kwalifikacji instrumentu	G.2	podmioty gospodarki narodowej (np. podmioty prywatne ogółem do liczby ludności)	wzrost (S)/ spadek (D)
G.3	obsługa długu	(S)	(D)	G.3	gospodarka mieszkaniowa (np. wydatki na gospodarkę mieszkaniową w stosunku do wydatków ogółem)	(S)/(D) w zależności od sytuacji społeczno-gospodarczej
G.4	deficyt budżetu bieżącego	-----	(D)	G.4	ochrona zdrowia (np. liczba lekarzy w stosunku do liczby mieszkańców)	wzrost (S)/ spadek (D)
G.5	deficyt budżetowy	-----	(D)	G.5	edukacja (np. miejsca w przedszkolach w stosunku do liczby mieszkańców)	wzrost (S)/ spadek (D) – zależne od ogólnej sytuacji i dzietności
G.6	inne (np. specyficzne cechy dla danej JST)	(S)	(D)	G.6	infrastruktura techniczna (np. wydatki na transport i łączność w stosunku do wydatków ogółem)	wzrost (S)/ spadek (D)
				G.7	inne (np. specyficzne cechy dla danej JST)	(S)/(D) w zależności od sytuacji i rodzaju czynnika

ustalonym w oparciu o art. 243 ustawy o finansach publicznych w ujęciu konkretnej relacji [Ustawa z 27 sierpnia 2009]. Natomiast możliwości zaciągania zobowiązań niezaliczanych do długu (mierzone jako wypadkowa możliwości absorpcji środków UE i zaciągniętych zobowiązań na wkład własny oraz jako możliwość obsługi zobowiązań niezaliczanych do zobowiązań dłużnych), ustalona w oparciu o przepisy ustawy o finansach publicznych i wynikająca z zawartych umów wielkość kosztów obsługi zadłużenia (spłaty kapitału i odsetek), kwota deficytu budżetowego w ujęciu całego budżetu i w ujęciu budżetu bieżącego powinny być odnoszone również do liczby mieszkańców danego terytorium.

Kolejny dylemat stanowi uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy wszystkie te czynniki faktycznie stanowią stymulantę czy też destymulantę kształtowania potencjału finansowego danej JST. Przyjmując założenie, że celem działań organów samorządowych jest takie kształtowanie rozwoju-gospodarczego¹⁰, które prowadzi do poprawy jakości poziomu życia mieszkańców, to jak wskazały badania [Filipiak, Tarczyńska-Łuniewska 2016b], czynniki finansowe, określone w znaczącej mierze w tab. 1, mają podstawowe znaczenie¹¹. Można wprowadzić uogólnienie, że czynniki finansowe stanowią podstawę rozwoju budownictwa mieszkaniowego, dbałości o środowisko przyrodnicze, poprawy wyposażenia w elementy infrastruktury technicznej i społecznej, przyciągania nowych inwestycji gospodarczych, aktywizowania społecznego i ekonomicznego mieszkańców [Bański, Czapiewski 2008; Ziemiańczyk 2010].

Jak wskazują praktyka oraz dane ze sprawozdań regionalnych izb obrachunkowych i GUS, nie wszystkie JST prowadzą taką samą i na takim samym poziomie politykę aktywnego i pasywnego kreowania zasobów finansowych. Na tym tle trudno jest jednoznacznie wskazać, czy polityka aktywnego i pasywnego kreowania zasobów finansowych będzie stymulantą czy destymulantą. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że jeżeli o rozwoju świadczy duża wartość cechy (zmiennej) diagnozującej badane zjawisko, to cechę tę uznaje się za stymulantę (S), i odwrotnie, jeżeli na korzyść analizowanego zjawiska przemawia niewielka wartość zmiennej, to zmienna ta jest destymulantą (D) [Ziemiańczyk 2010, s. 34]. W przypadku potencjału finansowego ta kwalifikacja nie może być jednoznaczna. Świadczyć będą za tym twierdzeniem następujące argumenty.

1. Występują różne uwarunkowania związane z podejmowanymi przez organy JST decyzjami, które mogą stymulować lub też destymulować rozwój społeczno-gospodarczy czy też oddziaływać na potencjał finansowy. Decyzje te, mimo swojego destymulującego charakteru, mogą mieć pozytywny oddźwięk społeczny lub polityczny.

¹⁰ Więcej o pomiarze i wynikach wcześniejszych badań w: [Swianiewicz 1989; Jerczyński 1971; Ziółkowski 1997; Polski 2004; Skowron 2012].

¹¹ Badanie zostało wykonane przez pryzmat poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego – w tym zakresie zastosowano syntetyczne mierniki rozwoju oparte na idei syntetycznego miernika rozwoju Hellwiga, metoda wzorcowa, bez wag.

2. Poziom dochodów majątkowych jest wynikiem zarówno pozytywnego kształtowania dochodów z posiadanego mienia, jako funkcji gospodarowania nimi, jak i sprzedaży (w tym prywatyzacji) majątku, która związana jest z koniecznością kształtowania pozytywnej relacji wynikającej z art. 243 ustawy o finansach publicznych (indywidualnego wskaźnika zadłużenia) i unikania procedury sanacyjnej związanej z niespełnieniem wskazanej relacji. Dochody majątkowe wykorzystywane są również jako źródło finansowania planów inwestycyjnych czy też zapotrzebowania na środki finansowe związane z realizowaną polityką wydatkową.

3. Należy również zwrócić uwagę na kwestie związane z prowadzoną polityką rachunkowości, zezwalającą na przyjęcie określonych zasad prowadzenia ewidencji zdarzeń gospodarczych, które będą wpływały na osiągnięcie nadwyżki operacyjnej czy też nadwyżki budżetowej. Ponadto zawsze istnieje możliwość zastosowania kreatywnej księgowości, która może w przyszłości być niebezpieczna dla danej JST z punktu widzenia zachowania bezpieczeństwa finansowego.

4. Wysoki poziom wydatków inwestycyjnych wprawdzie będzie stymulował poprawę jakości życia mieszkańców, jednakże w przyszłości może spowodować zapaść i pogorszenie się tej jakości. JST, zaciągając zobowiązania dłużne czy wykorzystując środki UE, będzie musiała spłacić te zobowiązania z osiągniętych dochodów, a jak praktyka pokazuje, nie zawsze udaje się w pełni wykorzystać pozyskane środki UE, gdyż nie wszystkie wydatki są uznawane za kwalifikowane albo zadanie wymaga zmian (dodatkowych nakładów finansowych) w trakcie jego realizacji.

5. Istniejąca polityka udzielania pomocy publicznej czy też stosowane ulgi i umorzenia nie zawsze prowadzą do osiągnięcia zamierzonych celów stymulowania rozwoju rynku pracy, ale mogą wpłynąć negatywnie na ten rynek.

6. Ważną przesłanką jest również możliwość zaciągania zobowiązań dłużnych. Z jednej strony, zgodnie z obowiązującym prawem, istnieją wyłączenia ustawowe dotyczące wliczania zobowiązań do samorządowego długu publicznego, ale z drugiej ustawodawca wskazuje, że w określonej sytuacji wskazanej w art. 243 istnieje konieczność zaliczenia do długu zobowiązań, które z mocy prawa były wcześniej wyłączone z tego obowiązku.

7. Kolejny problem wynika z braku stabilności dochodów, które są mocno narażone na oddziaływanie czynnika koniunktury gospodarczej. Z jednej strony wskazuje się, że istniejący system dochodów jest nieadekwatny do aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej, z drugiej strony istniejąca konstrukcja nie eliminuje wpływu czynnika koniunktury.

Powyższe argumenty stanowią jedynie podstawę pogłębionej dyskusji i wskazują na konieczność indywidualnego rozpatrywania czynników kształtujących potencjał finansowy jako stymulant lub destymulant rozwojowych. Ważnym działaniem jest ustalenie faktycznych cech (zmiennych) diagnozujących analizowany czynnik w danym okresie.

Należy również podnieść kwestię jakości prowadzonej polityki aktywnego i pasywnego kreowania zasobów finansowych. Nie wszystkie organy JST zdają sobie

sprawę, jak efektywnie prowadzić tę politykę. Nie zawsze istnieje świadomość dotycząca poziomu ryzyka z nią związanego czy choćby z podjęciem działań zmierzających do mityzacji ryzyka. Ponadto praktyka wskazuje na problem wynikający z realizacji obietnic wyborczych, które nie zawsze mają pokrycie w realizowanych dochodach budżetowych lub też ich skutki mogą być odczuwalne przy wystąpieniu dodatkowych czynników ryzyka.

4. Dylematy pomiaru potencjału finansowego JST

Pomiar potencjału finansowego budzi wątpliwości natury zarówno metodycznej, jak i metodologicznej, na co wskazują przedstawione powyżej podejścia i badania. Odnosząc się do metodyki pomiaru, należy wskazać, że trudno jest wystandaryzować jednolite podejście w tym zakresie. Pierwsze ograniczenie wynika ze zmieniających się przepisów prawa, a zwłaszcza zasad klasyfikacji budżetowej i zachowania porównywalności danych w czasie. Ta sytuacja uniemożliwia nie tylko dokonywanie porównań w czasie, ale także ustalenie stałej i zamkniętej listy czynników stanowiących o potencjale finansowym JST (np. kategoria wyniku bieżącego).

Nie można wszystkich czynników potencjału finansowego odnieść do istniejących trzech szczebli JST. Konieczne jest wyselekcjonowanie tych czynników, które są typowe dla danego szczebla oraz dla danej JST. Przykładem ograniczenia metodycznego, aby stosować to samo podejście, są dochody własne i istniejące uprawnienia do ich stanowienia dla poszczególnych organów JST. Samorząd gminny posiada uprawnienia do stanowienia w granicach prawa dochodów z tytułu podatków lokalnych, stosowania umorzeń i ulg w podatkach, a także przyjmowania i wdrażania w życie programów pomocy publicznych. Te uprawnienia nie występują w odniesieniu do samorządu powiatu i województwa, gdzie praktycznie nie można mówić o polityce podatkowej, a organy stanowiące i wykonawcze stosują inne adekwatne do posiadanych możliwości prawnych instrumenty stymulowania poziomu dochodów własnych¹².

Kolejną kwestią, która może utrudnić pomiar, jest podjęcie decyzji, czy dokonać urealniania wartości nominalnych analizowanych danych. W krótkim okresie, przy braku występowania zjawiska inflacji lub przy prowadzeniu porównań między JST w danym okresie, nie będzie zachodziła taka potrzeba, jednakże przy występowaniu silnego oddziaływania zjawiska inflacji dla okresu wieloletniego nastąpi zjawisko znacznego niedowartościowania analizowanych zmiennych (czynników). Należy również podjąć decyzję, czy istnieje konieczność oszacowania wpływu zjawiska deflacji.

Zastosowane mierniki mają zwykle różne miana oraz różne zakresy zmienności, co uniemożliwia ich bezpośrednie porównywanie, a tym bardziej dodawanie. Chcąc wskazać na jedną wartość opisującą potencjał finansowy, należy doprowadzić

¹² Więcej o tych instrumentach w: [Brol (red.) 2004].

różnoimienne zmienne (mierniki/wskaźniki) do wzajemnej porównywalności (postulat addytywności). Chcąc zatem doprowadzić różnoimienne zmienne (mierniki/wskaźniki) do stanu porównywalności, należy dokonać ich normalizacji. W tym celu konieczne jest zastosowanie odpowiedniej metody (np. unitaryzacji zerowej). Wiąże się z tym kolejny dylemat, który może utrudnić pomiar, tj. wybór właściwej metody normalizacji.

Analiza potencjału finansowego może się odbywać z wykorzystaniem analizy jakościowej i/lub ilościowej (zgłasza przy przyjętych cechach oznaczonych w tab. 1 jako inne (specyficzne dla danej JST)), co w konsekwencji oznacza zastosowanie określonych metod analiz jakościowych i/lub ilościowych. Zastosowanie różnych metod może nastąpić ze względu na czynniki składowe potencjału finansowego. W takiej sytuacji jego pomiar może wymuszać zastosowanie indywidualnego podejścia do problemu i dokonanie odpowiedniego wyboru metod i narzędzi, które będą determinowane rodzajem posiadanych informacji (zmiennych, czynników) związanych z tworzeniem potencjału, na co wskazano już powyżej¹³. Czynniki ilościowe są kwantyfikowalne i umożliwiają tym samym ocenę lub analizę danego problemu przez pryzmat wielkości liczbowych (np. stopa bezrobocia w gminie, poziom inwestycji w gminie). Z reguły czynniki ilościowe, ze względu na jasny i jednoznaczny sposób zapisu, traktowane są jako obiektywne. Czynniki jakościowe, ponieważ z natury nie są kwantyfikowalne, są obarczone dużym subiektywizmem, np. decyzje w zakresie przyznania pomocy publicznej lokalnym przedsiębiorcom: pozytywne-negatywne. Jest to związane z bezpośrednimi i pośrednimi odczuciami osób (analityków) dokonujących oceny lub analizy. Często też czynniki jakościowe są pośrednio odzwierciedlone w czynnikach ilościowych i odwrotnie.

Należy podkreślić, że w literaturze przedmiotu wskazuje się na potencjalne zastosowanie dwóch grup, którymi są [Tarczyńska, Filipiak 2016a, s. 23]:

- metody ilościowe, przyporządkowane przede wszystkim do czynników ilościowych, które umożliwiają badanie prawidłowości statystycznych, pozwalające na poznanie czynników determinujących jego poziom, zachodzące relacje w ramach czynników i między czynnikami, a także kierunki zmian oraz siła wzajemnej relacji, jaka może zachodzić w ramach czynników;
- metody badania zjawisk jakościowych odnoszące się do czynników jakościowych, które znacząco mogą między sobą różnicować poszczególne JST.

Na tym tle, oprócz dylematu wyboru odpowiedniej metody, rodzą się problemy:

- czy istnieje możliwość skonstruowania jednej miary syntetycznej, czy jej konstruowanie nie będzie możliwe i/lub zasadne;
- czy analizy czynników potencjału finansowego będących podstawą tworzenia potencjału, w tym obszarze zastosowanie odpowiednich metod umożliwia po-

¹³ Problem jakości danych jest rozważany m.in. w: [Tarczyńska-Luniewska 2013, s. 132–139; Domański, Pruska 2000, s. 61–76].

znanie kształtowania się czynników (w tym ich strukturę), obserwację ich zmian w czasie czy badanie wzajemnych zależności?

Udzielenie odpowiedzi na wskazane pytania wymaga wielopłaszczyznowego podejścia, gdyż należy pamiętać o obszarach tworzenia potencjału finansowego, o specyfice podejmowania decyzji przez organy samorządowe i ich polityczno-społeczno-gospodarczych uwarunkowaniach, a także o zmienności prawa.

Zastosowanie metod statystyczno-ekonometrycznych, a w szczególności metody wielowymiarowej analizy porównawczej, powinno umożliwić rozwiązanie przedstawionego powyżej dylematu. Jednakże należy podkreślić, że wybór konkretnego rozwiązania i podejścia (metody) będzie determinowany specyfiką danej JST. Potencjał finansowy należy traktować jako kategorię złożoną, wielowymiarową, będącą agregatem pewnych składowych (czynników lub ich grup), do mierzenia której można rekomendować zastosowanie np. metod taksonomicznych opartych na idei syntetycznego miernika rozwoju czy zastosowania analizy czynnikowej w celu identyfikacji czynników potencjału.

5. Zakończenie

Tradycyjne mierniki opisujące rozwój nie wystarczają. Wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym następują zmiany w podejściu metodyczno-metodologicznym dotyczącym pomiaru tej sfery życia. Konieczne staje się wypracowanie nowych rozwiązań, ale jak zawsze nowym rozwiązaniom towarzyszyć będą dylematy. Rzeczywistość społeczno-gospodarcza, mimo że się zmienia, jest oparta w znacznej mierze na już utrwalonych wzorcach, które powinny być uzupełniane, korygowane i w ten sposób powinny ewoluować. Omawiane podejście do pomiaru potencjału finansowego opiera się na istniejących rozwiązaniach, stosowanych już w teorii i praktyce miarach, ale dotyczy kwestii wpływu czynników finansowych na rozwój społeczno-gospodarczy i w związku z powyższym pojawiają się dylematy wymagające rozstrzygnięć. Wypracowanie miary potencjału finansowego stanowi o walorach podejścia do rozwoju JST, gdyż pozwala na budowanie benchmarków i prowadzenie porównań między jednostkami w ramach danego szczebla.

Oczywiście pojawiają się dylematy i wątpliwości w podejściu metodyczno-metodologicznym. Jak pokazują praktyka i analiza podejść (podstawowa grupa mierników i wskaźników poddana analizie przez M. Jerczyńskiego [1971]), są one rozwijane, uzupełniane, a wykorzystanie danych statystyki państwowej dodatkowo wzmacnia wiarygodność i walory poznawcze osiągniętych pomiarów.

Ważne jest nie tylko poznanie poszczególnych czynników kształtujących potencjał społeczno-gospodarczy, lecz także pomiar wpływu poszczególnych rodzajów potencjału na potencjał społeczno-gospodarczy. Oczywiście wyniki tego pomiaru pozwalają odpowiedzieć na pytanie o najważniejsze czynniki kształtujące jego wielkość. A za tym powinny pójść decyzje organów samorządowych. U ich podstaw zawsze znajdować się będzie potencjał finansowy.

Literatura

- Bański J., Czapiewski K.Ł., 2008, *Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Brol R. (red.), 2004, *Ekonomika i zarządzanie miastem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.
- Czempas J., 2013, *Skłonność jednostek samorządu terytorialnego do inwestowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Domański B., 2001, *Czynniki społeczne w lokalnym rozwoju gospodarczym we współczesnej Polsce*, [w:] Sagan I., Czepczyński M. (red.), *Wybrane problemy badawcze geografii społecznej w Polsce*, Uniwersytet Gdański, Gdynia.
- Domański C., Pruska K., 2000, *Nieklasyczne metody statystyczne*, PWE, Warszawa.
- Dylewski M., 2014, *Problemy polityki wydatkowej jednostek samorządu terytorialnego w świetle uwarunkowań prawnych i ekonomicznych*, *Finanse Komunalne*, nr 1/2.
- Dylewski M., 2015, *Potencjał finansowy jednostek samorządu terytorialnego u progu nowej perspektywy finansowej*, *Finanse Komunalne*, nr 1/2.
- Filipiak B., Tarczyńska-Luniewska M., 2016a, *Potencjał jednostki samorządu terytorialnego – próba systematyzacji pojęciowej i metodycznej*, *Finanse Komunalne*, nr 1/2.
- Filipiak B., Tarczyńska-Luniewska M., 2016b, *Analysis of changes in the potential of the West Pomeranian Province in the years 2008–2014* [w druku].
- Jerczyński M., 1971, *Metody pośrednie identyfikacji i pomiaru bazy ekonomicznej miast*, [w:] Dziewoński K., Jerczyński M. (red.), *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, Warszawa.
- Kopyściański T., Rólczyński T., 2013, *Analiza porównawcza potencjału gospodarczego regionów w Polsce w latach 2006–2012*, *Zarządzanie i Finanse*, nr 11 (3, cz. 2).
- Krakowiak-Bal A., 2006, *Potencjał gospodarczy gmin przygranicznych Polski południowej*, *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, nr 2/2.
- Kubiczek A., 2014, *Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 38 (2).
- Mackiewicz M., Malinowska-Misiąg E., Misiąg W., Tomalak M., 2006, *Ramy finansowe strategii rozwoju województwa na lata 2007–2014*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Markowski K., 2011, *Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000–2010*, GUS, Lublin.
- Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W., 1973, *Granice wzrostu*, PWE, Warszawa.
- Miszczuk M., 2004, *Czynniki różnicujące potencjał finansowy gmin – próba typologii na przykładzie województwa lubelskiego*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 46.
- Nermend K., Tarczyńska-Luniewska M., 2013, *Badanie jednorodności przestrzennej i czasowej rozwoju obiektów społeczno-gospodarczych*, *Przegląd Statystyczny*, R. LX, z. 1, s. 85–100.
- Noga M., 1996, *Pomiar dobrobytu społecznego uwzględniający stan i jakość środowiska przyrodniczego człowieka*, „*Ekonomia i Środowisko*”, nr 19.
- Owsiak S., 2000, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Parysek J. (red.), 2004, *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989–2002*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Peacock W.G., Hoover G.A., Killian C.D., 1988, *Divergence and convergence in international development: A decomposition analysis of inequality in the world system*, *American Sociological Review*, vol. 56, no. 6, s. 933–939.
- Polski J., 2004, *Zbiorcza ocena syntetyczna potencjału społeczno-gospodarczego powiatu*, [w:] *Raport końcowy usługi „Planowanie Rozwoju Lokalnego”. Moduł D „Studium Lokalnego Potencjału Gospodarczego Powiatu Lubartowskiego”*, Lublin.

- Poniatowicz M., 2014, *Wpływ kryzysu gospodarczego na systemy finansowe jednostek samorządu terytorialnego na przykładzie największych miast w Polsce*, CeDeWu, Warszawa.
- Postuła M., 2013, *Ocena sprawności działania państwa w odniesieniu do skali wydatków publicznych*, Management and Business Administration. Central Europe, vol. 21, nr 2 (121).
- Rothbard M.N., 2011, *Economic Controversies*, Mises Institute, Auburn, AL.
- Skowron S., 2012, *Rola kapitału rodzimego i obcego w stymulowaniu rozwoju jednostek lokalnych w województwie lubelskim*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej (286), Ekonomia i Nauki Humanistyczne, nr 19(3).
- Surówka K., 2013, *Samodzielność finansowa samorządu terytorialnego w Polsce*, PWE, Warszawa.
- Swianiewicz P., 1989, *Spoleczno-ekonomiczna typologia miast i gmin w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Szpak M., 2001, *Etap 7. Określenie bezpiecznego dla miasta poziomu zadłużenia*, [w:] Cichocki S. (red.), *Wieloletnie planowanie finansowe: ocena zdolności kredytowej w gminie, najtańszy pieniądź we właściwym czasie*, Municipium, Warszawa.
- Talberth J., Cobb C., Slattery N., 2007, *The Genuine Progress Indicator 2006. A Tool for Sustainable Development*, Redefining Progress, Oakland, CA.
- Tarczyńska-Luniewska M., 2013, *Metodologia siły fundamentalnej spółek (gieldowych i spoza giełdy)*, Zapol, Szczecin.
- Ustawa z 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz.U. nr 157 poz. 1240 ze zm.
- Wankiewicz B., 2009, *Zasoby finansowe a rozwój samorządności lokalnej*, CeDeWu, Warszawa.
- Wosiek M., 2013, *Regionalne zróżnicowanie sytuacji finansowej gmin w warunkach dysproporcji rozwojowych w Polsce*, Zeszyt Naukowy Uniwersytetu Rzeszowskiego, nr 34.
- Ziemiańczyk U., 2010, *Ocena poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w województwie małopolskim*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, nr 14.
- Ziółkowski M., 1997, *Dysproporcje w zagospodarowaniu infrastrukturalnym gmin województw Polski Środkowo-Wschodniej*, [w:] Rakowski W. (red.), *Przemiany społeczno-ekonomiczne Polski w układzie przestrzennym w latach 1989–1994*, Warszawa.